

ลีลาทำร่ำออกภาษามอญ พม่าและจีนในละครพันทางเรื่องราชาธิราช

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา

คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

พัชรารวรรณ ทับเกตุ

ปัจจุบันสังคมโลกเจริญก้าวหน้าและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคม อุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมเทคโนโลยี การศึกษาในโลกยุคใหม่จึงเต็มไปด้วยการแข่งขันทางการเรียนรู้ สถานศึกษาซึ่งเป็นองค์กรสำคัญในการจัดการเรียนรู้ จึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ เพื่อความอยู่รอดและให้เกิดการพัฒนาทัดเทียมนานาประเทศ ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องคิดหาวิธีการที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและ องค์กรอย่างยั่งยืน ซึ่งวิธีการหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษาคือ **การจัดการความรู้** หรือที่เรียกภาษาอังกฤษว่า **Knowledge Management : KM**

การจัดการความรู้ คือการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัว บุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด

การจัดการความรู้ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีนาฏศิลป์ ปัจจุบันยังมีน้อยมาก สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงวัฒนธรรมมีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาวิชาชีพเฉพาะด้านนาฏศิลป์

ดุริยางคศิลป์และช่างศิลป์ เป็นแหล่งเรียนรู้ในศาสตร์และศิลป์ของชาติ มีองค์ความรู้หลากหลายสาขาที่มากด้วยคุณค่า ความรู้หลายเรื่องยังคงอยู่ในตัวบุคคลมิได้ถ่ายทอดให้กับผู้ใด การจัดการความรู้จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะเก็บรวบรวมความรู้จากท่านผู้เชี่ยวชาญ ช่างและศิลปินแห่งชาติของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อเป็นแนวทางให้คณาจารย์และนักศึกษาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนและการ แสดง ทั้งฝึกปฏิบัติได้ถูกต้องและงดงามตามแบบแผนที่ปรมาจารย์แต่โบราณได้สร้าง สรรค์ไว้ อันเป็นการพัฒนาตนเองและองค์กรให้มีความเป็นเลิศทางด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง **ลีลาทำร่ำออกภาษามอญ พม่าและจีนในละครพันทางเรื่องราชาธิราช** เป็นเรื่องหนึ่งที่

น่าสนใจในการจัดการความรู้ เนื่องจาก ลีลาทำร้าออกภาษานั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษาค้นคว้าเรียบเรียง เป็นเอกสารหลักฐาน ทางวิชาการ และผู้เรียนยังขาดความเข้าใจในการจำแนกความแตกต่างของแต่ละชนชาติได้อย่าง ชัดเจน โดยเฉพาะทำร้าออกภาษามอญ พม่ามีความคล้ายคลึงกันเนื่องจาก ส่วนใหญ่ใช้หลักของนาฏศิลป์ไทยมาเป็นพื้นฐานในการรำ จะแตกต่างเฉพาะรายละเอียดบางประการเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละชนชาติ ถ้าเป็นลีลาทำร้าเงินจะมีลักษณะเฉพาะที่เห็นได้ง่าย เพราะได้แบบแผนจากการแสดง จี๊ว หากได้ทำการศึกษาอย่างลุ่มลึกจะช่วยให้เข้าใจและแยกแยะ ความแตกต่างได้ชัดเจน และนำไปใช้ได้ถูกต้องและเหมาะสม

ลีลาทำร้าออกภาษา หมายถึง ลีลาทำร้าของแต่ละชนชาติในการแสดงละครพื้นทาง ที่ปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยได้สร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ โดยนำลีลาทำร้าของแต่ละชนชาติ มาเป็นต้นแบบและผสมผสานกับลีลาทำร้านาฏศิลป์ ไทยให้มีความกลมกลืนและสวยงาม ทั้งสอดคล้องกับทำนองเพลงเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของแต่ละชนชาติ

การทำร้าออกภาษาในละคร พื้นทางเรื่อง ราชาราช ประกอบด้วยลักษณะการรำของตัวละคร ชนชาติมอญ พม่า และจีนที่นำเรื่องราวมาจากพงศาวดารมอญ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลเป็นภาษาไทย ด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว เนื้อหาเป็นเรื่องราวการทำสงครามระหว่างชนชาติมอญกับ พม่า ต่อมาปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เจ้าพระยามหินทร ศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ได้คิดริเริ่มนำเรื่องนี้มาจัดแสดงละคร ด้วยเห็นว่าตัวละคร หลายชนชาติ เรื่องราวสนุกสนานเร้าใจ สามารถแสดงลีลาทำร้าได้หลายภาษาจึงให้หลวงพัฒ นพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) นำมาแต่งเป็นบทละครจัดแสดงในลักษณะออกภาษา ภายหลัง เรียกว่า “ ละครพื้นทาง “ นับเป็นละครรูปแบบใหม่ที่มีลีลาทำร้า ทำนองเพลง เครื่องดนตรี สำเนียงพูด ตลอดจนเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงตามชนชาติที่ปรากฏใน เรื่อง สำหรับลีลาการรำของตัวละครในละครพื้นทางเรื่องราชาราช มีที่มาและลักษณะเฉพาะ ของการรำแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ

ที่มาของลีลาทำร้าออกภาษา การรำออกภาษามอญ พม่า และจีน ในละครพื้นทาง เรื่องราชาราชนั้น น่าจะได้แบบอย่างมาจากชนชาติมอญ พม่าและจีน ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใน ประเทศไทย และได้นำศิลปะการแสดงของตนเข้ามาเผยแพร่ในงานพระราชพิธีหลวง พิธี ราชภัฏ งานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนงานรื่นเริงต่างๆตามแหล่ง ชุมชน เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) จึงคิดริเริ่มนำแบบอย่างลีลาทำร้าต่างชาติมา ผสมผสานกับลีลาทำร้าของนาฏศิลป์ ไทย อีกทั้งสำเนียงพูด ทำนองเพลงและการแต่งกายก็ เลียนแบบชนชาตินั้นๆ จัดแสดงราวปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้เกิดละครรูปแบบใหม่ขึ้นใน

สมัยนั้นและเป็นต้นแบบของการร่ำออกภาษาให้แก่วงการนาฏศิลป์ไทยในระยะต่อมา โดยมีหม่อมครูเครือและคุณครูหิมตัวละครพันทางเรื่องราชาธิราชในคณะละครของท่านนำมาถ่ายทอดให้แก่ศิษย์คณะละครเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าคุณจอมมารดาแพ พระสนมเอกในรัชกาลที่ 5) และศิษย์คณะละครวังสวนกุหลาบในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา (พระอนุชาธิราชในรัชกาลที่ 6) ครั้นต่อมาศิษย์ในคณะละครทั้งสองแห่ง ได้แก่ คุณครูลมูล ยมะคุปต์ คุณครูผัน โมรากุล คุณครูสอาด แสงสว่าง และคุณครูเจริญจิต ภัทรเสวีได้เข้ารับราชการครูในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ (วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ในปัจจุบัน) จึงนำลีลาท่าร่ำออกภาษามาถ่ายทอดในการเรียนการสอนและการแสดงให้แก่นักเรียนและคณาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ จากประสบการณ์เหล่านี้และจากการที่ท่านมีโอกาสได้ชมการแสดงจริงจากแหล่ง ชุมชนของชนชาติต่างๆ ทั้งได้ไปเผยแพร่การแสดงตามภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน ภายหลังท่านจึงได้พัฒนาลีลาท่าร่ำออกภาษาให้มีความแปลกใหม่และงดงามยิ่งขึ้น โดย ปรากฏชัดเจนในการรำเดี่ยวของตัวเอก การรำคู่และการแสดงระบำ เป็นการสร้างความแตกต่างและเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชนชาติให้เด่นชัด

ลักษณะเฉพาะของลีลาท่าร่ำออกภาษามอญ พม่า และจีนในละครพันทางเรื่องราชาธิราช

ประกอบด้วย การร่ำหน้าพาทย์และการรำตีบท (ตีทำรำตามความหมายของคำร้อง) โดยปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยนำหลักการรำของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งท่านมีความเชี่ยวชาญด้านนี้ โดยเฉพาะ มาปรับใช้ในการร่ำออกภาษา โดยเฉพาะการร่ำออกภาษามอญและพม่า

วิธีการนำนาฏศิลป์ไทยมาปรับใช้ในการร่ำออกภาษา “ เป็นแบบนำมาใช้โดยตรง และแบบนำมาประยุกต์ใหม่ ”

แบบการนำมาใช้โดยตรง ได้แก่ นำพื้นฐานการใช้มือ เท้า ลำตัว และศีรษะทางนาฏศิลป์ไทยมาใช้ ซึ่งจะปรากฏทั้งใน การร่ำหน้าพาทย์และการรำตีบท

แบบนำมาประยุกต์ใหม่ โดยนำหลักการรำทางนาฏศิลป์ไทยมาประยุกต์ใหม่และนำลีลาการเคลื่อนไหวของแต่ละชนชาติมาผสมผสาน เช่น นำหลักการรำตีโหม่งทางนาฏศิลป์ไทยมาประยุกต์ใช้ในการร่ำออกภาษามอญ พม่า โดยปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยคิดขึ้นจากจินตนาการปรับการเคลื่อนไหวในการตีโหม่งให้สอดคล้องกับอุปนิสัย ของแต่ละชนชาติ

ชนชาติมอญ อุปนิสัยเรียบร้อย นุ่มนวล การตีโหม่งใช้การเบี่ยงโหม่งไปด้านหลังซ้าย – ขวา สลับกับการหยุดนิ่งเล็กน้อย กระทบจังหวะเบาและนุ่มนวล สอดคล้องกับจังหวะหน้าทับมอญ ที่มีลีลาของเพลงจะช้า จังหวะเสียงยาว บรรเลงนุ่มนวล ให้อารมณ์เศร้า เขือกเย็น การตีโหม่งทั้งสองข้างจึงมี

ความต่อเนื่อง ต่างจากชนชาติพม่าที่มีอุปนิสัยรักสนุกและร่าเริง ลักษณะทำนองเพลงจะสั้นกระชับ รวดเร็ว แม้การตีโหม่งจะใช้หลักการเดียวกับมอญ แต่กระทบจังหวะหนักและแรงกว่ามอญ อีกทั้ง จังหวะการหยุดนิ่งของการตีโหม่งแต่ละข้างจะนานกว่า จึงทำให้เห็นการตีโหม่งแต่ละข้างชัดเจน ไม่ต่อเนื่องอย่างการตีโหม่งของมอญ

จากข้อสังเกต พบว่า การร่าออกภาษามอญ และพม่าจะใช้การตีโหม่งพร้อมกับการโย้ตัวเป็นหลักในการรำตีบทเพื่อแสดงลักษณะ เฉพาะของชนชาติ แต่ปรากฏว่านาฏศิลป์ไทยไม่นิยมนำการตีโหม่งมาใช้เป็นหลักในการตีบทของละคร รำที่เป็นตัวละครชนชาติไทยเท่าใดนักหรือใช้เพียงบางท่ารำ โดยไม่ใช้การโย้ตัว ส่วนใหญ่จะพบในการรำพื้นฐานและรำมาตรฐาน เพื่ออวดฝีมือ ได้แก่ รำพื้นฐานเพลงช้า- เพลงเร็ว เชิดเสมอและแม่บทใหญ่ รำมาตรฐาน เช่น รำ จุยฉาย รำเชิดฉิ่ง และรำลงทรง

อย่างไรก็ตาม การแสดงละครรำจะสมบูรณ์ได้ จะต้องมีการประกอบละครเพื่อสร้างความวิจิตรตระการตา และบรรยากาศสมจริงตามท้องเรื่อง ละครพันทางเรื่องราชาธิราชจะมีการรำเดี่ยวอวดฝีมือของตัวเอก เช่น รำเสมอมอญ รำเสมอพม่า หรือระบำ เช่น ระบำพม่า- มอญ และ ฟ้อนม่านมงคล ซึ่งปรากฏว่าการรำเดี่ยว และการแสดงระบำจะแสดงลักษณะเฉพาะของการร่าออก ภาษาคิดชัดเจนกว่าการรำตีบท อาจเป็นเพราะผู้สร้างสรรค์สามารถประยุกต์ทำรำได้อย่าง อิสระ โดยไม่ต้องคำนึงถึงการตีทำตามความหมายของคำร้อง

ส่วนรำการออกภาษาของจีน จะมีลักษณะเฉพาะที่ชัดเจนเนื่องจากได้แบบแผนมาจากจีวของ จีน บทบาทของจีนในละครพันทางเรื่องราชาธิราช ปรากฏเฉพาะตอนศึกกามนีเท่านั้น มีเนื้อหา เกี่ยวกับการรบ การร่าออกภาษาจีนจึงมีลักษณะแสดงความเข้มแข็ง คุ้ย ฉับ ลักษณะทำนองเพลง กระชับ รวดเร็ว จังหวะหนัก ใช้ฉาบ และกลองจีนตีเพื่อสร้างความอึกทึกเร้าใจ การ เคลื่อนไหวใช้พลังมาก เน้นการโน้มตัวไปด้านหน้า-หลังพร้อมกับสายโหม่ง ใช้นิ้วชี้คู่และการแบ มือในการสื่อความหมาย และใช้การเตะเท้าไปด้านหลังประกอบการเดิน การยกเท้าปลายเท้าชี้ลง พื้นแสดงลักษณะเฉพาะของชนชาติจีน

นอกจากลักษณะเฉพาะดังกล่าวแล้ว สำเนียงพูด เครื่องดนตรี ทำนองเพลง การแต่งกายและ อุปกรณ์การแสดงยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะ ของแต่ละชนชาติอีกด้วย

ประโยชน์ของการจัดการความรู้เรื่องนี้ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับที่มา และ ลักษณะเฉพาะของลีลาการร่าออกภาษามอญ พม่า และจีนในละครพันทางเรื่อง

ราชาธิราช สามารถนำความรู้และแนวทางการร่ำออกภาษาไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนและการแสดง ทั้งหาความเพลิดเพลินจากการชมการแสดงได้อีกด้วย

นอกจากลีลาทำร่ำออก ภาษามอญ พม่า และจีน ที่ทำการศึกษาแล้ว ยังมีลีลาทำร่ำออกภาษาลาว ฝรั่งเศส เขมร ญวน แขกและชาติอื่นอีกที่ยังมิได้ศึกษา จึงควรจะได้ทำการศึกษาในโอกาสต่อไปเพื่อขยาย องค์ความรู้ทางด้านนี้ให้ครบถ้วนและสมบูรณ์ เพื่อให้สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์เป็นองค์กรสำคัญในการจัดการศึกษาที่เป็นเลิศ ทางวิชาการและทางการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและมั่นคงสืบไป

บรรณานุกรม

นิศากร จันท์เพ็งและคณะ. ละครพันทางเรื่องราชาธิราช ตอนศึกกามนี ..ศิลปนิพนธ์ศึกษาศาสตรบัณฑิต (5 ปี) สาขาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, 2552 .

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่1 ชื่อวรรณคดี . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์น่านมีบุ๊คพับลิเคชั่น , 2550.

วัชณี เมษะมาน. ประวัติและผลงานนาฏยประดิษฐ์ของครูลมูล ยมะคุปต์: กรณีศึกษาระบำพม่า-มอญ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543.

ศิลปากร , กรม. สูจิบัตรบทละครพันทางเรื่องราชาธิราชตอนสมิงพระรามอาสา. โรงละครศิลปากร เดือนกุมภาพันธ์ , 2495 .

สุนนมาลย์ นิมนต์พันธ์. การละคร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2541.

สมพิศ สุขวิวัฒน์. ผู้ชนะสิบทิศ : ละครพันทางของเสรี หวังในธรรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. วรรณกรรมนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2547.

สัมภาษณ์

กรรณิการ์ วิโรทัย. ผู้อำนวยการด้านนาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวง
วัฒนธรรม. สัมภาษณ์ , 25-26 ธันวาคม 2551.

นิตยา จามรمان. ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒน
ศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม . สัมภาษณ์ , 25-26 ธันวาคม 2551.

นิลวรรณ ถมั่งรักษ์สัตว์. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒน
ศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์ , 22-24 ธันวาคม 2551.

ประเมษฐ์ บุญชะชัย. ครูเชี่ยวชาญ คศ.4 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวง
วัฒนธรรม. สัมภาษณ์ , 19- 23 พฤศจิกายน 2551.

เวณิกา บุณนาค. ครูเชี่ยวชาญ คศ.4 สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม .
สัมภาษณ์ , 19-23 พฤศจิกายน 2551.

ศุภชัย จันท์สุวรรณ. ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ.2549 และคณบดี
คณะ ศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม. สัมภาษณ์
, 22-24 ธันวาคม 2551.

รติวรรณ กัลยาณมิตร. ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวง
วัฒนธรรม . สัมภาษณ์ , 25-26 ธันวาคม 2551.

รัตติยะ วิกสิตพงษ์. ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวง
วัฒนธรรม . สัมภาษณ์ , 25-26 ธันวาคม 2551.

อุษา สบถุภย์. คณบดีคณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม .
สัมภาษณ์ , 22-24 ธันวาคม 2551.
